

GRIGALIUS NYSIETIS

HOMILIJOS APIE PALAIMINIMUS. PIRMOJI IR ANTROJI HOMILIJOS*

Homilies on the Beatitudes. Homily I and II on the Beatitudes

ĮVADAS

Jaunesnysis Bazilijaus Cezariečio (apie 329–379) brolis Grigalius Nysietis kartu su Grigaliumi Nazianziečiu (apie 329(330)–390) priklauso vadinamiems didiesiems kapadokiečiams, padarusiems didelę įtaką net tik IV a. Bažnyčios teologiniam ir politiniam gyvenimui, bet ir palikusiems svarbų teologinį bei dvasinį paveldą vėlesnėms kartoms¹.

Grigalius Nysietis gimė apie 335–340 m. Kapadokijoje. Išsilavinimą tikriausiai įgijo iš savo vyresniojo brolio Bazilijaus, kurį jis dažnai vadina mokytoju. Didelę dvasinę įtaką jam padarė vyriausioji sesuo Makrina, kuri dar apie 345 m., pasitraukusi į atokią vietovę, gyveno asketinį gyvenimą². Administracinių rūpesčių ir politinių kovų įkarštyje 371 m. Grigalius buvo paskirtas nedidelės vietovės, Nysos, vyskupu. Kartu su Grigaliumi Nazianziečiu jis atliko reikšmingą vaidmenį Konstantinopolio visuotiniame susirinkime 381 m. Maždaug iki 386 m. Grigalius Nysietis aktyviai dalyvavo Bažnyčios gyvenime, kovodamas prieš įvairias erezijas. Paskutinį kartą rašytiniuose šaltiniuose jis minimas 394 m. Manoma, kad netrukus jis ir mirė.

Nors Grigalius Nysietis neturėjo brolio Bazilijaus administracinių gebėjimų, nei Grigaliaus Nazianziečio poetinio ir homiletinio talento, tačiau jis buvo apdovanotas ypatinga spekuliatyvosios teologijos minties raiška ir mistiko dovana³. Gausus ir įvairus rašytinis palikimas, liudijantis apie plačią filosofinę ir mokslinę Grigaliaus kultūrą, dar ir šiandien kelia didžiulį tyrėjų susidomėjimą⁴.

Įprastai teigiama, kad savo teologinę-literatūrinę veiklą Grigalius pradėjo tik po brolio Bazilijaus Cezariečio mirties 379 m. Anksčiau jis esą parašęs tik veikalą *Apie skaistybę*⁵. Iš tiesų, Grigaliaus veikalų datavimas yra sunkus uždavinys, kuris dar ir šiandien neturi galutinio sprendimo. Patys veikalai beveik nepateikia tikslesnių duomenų, leidžiančių nustatyti jų parašymo datas. Šiandieniniai tyrinėjimai vis labiau linksta pripažinti, kad teologinė ir literatūrinė Grigaliaus veikla prasidėjo daug anksčiau, dar Bazilijui esant gyvam⁶. Manoma, kad *Homilijos apie palaiminimus* galėjo būti sukurtos dar prieš 379 m. Vieni tyrinėtojai nurodo 374–376 m. arba 378 m.⁷, o kai kurie jas kildina iš ankstesnio laikotarpio, net galimai nuo 370 m., tai būtų vienas iš pirmųjų Grigaliaus, kaip vyskupo, kūrinių⁸.

* Parengta pagal LMT Nacionalinę lituanistikos plėtros 2009–2015 metų programą (projektas LIT-8-81).

RAKTAŽODŽIAI: Grigalius Nysietis, *De Beatitudinibus*, palaiminimai, vargšai dvasia, romieji, dangaus karalystė.

KEY WORDS: Gregory of Nyssa, *Homilies on the Beatitudes*, beatitude, poor in spirit, gentle, kingdom of the heavens.

Homilijos apie palaiminimus yra ir Evangelijos pagal Matą 5, 3–11 komentaras, ir dvasinis ar net mistinis veikalas, kuris lyginamas su kitais dviem Grigaliaus kūriniams: *Mozės gyvenimu* ir *Apie Giesmių Giesmę*. Svarbu pažymėti, kad šios *Homilijos* pirmiausia buvo skirtos plačiajai tikinčiųjų publikai. Nedaug bendro su šiandieniniais egzegezės metodais turintis dėstymas yra ganėtinai didaktiškas. Kalba, lyginant su kitais Grigaliaus veikalais, yra mažiau sudėtinga, o filosofinis pagrindas – gana diskretiškas. Tačiau esminė mintis ar net pagrindinis tikslas aiškiai apčiuopiami – aštuonių homilijų seka pristato krikščioniško gyvenimo kelią į tobulumą ir į mistinę bendrystę su Dievu. Šios aštuonios pakopos lyginamos su Jokūbo kopėčiomis (Pr 28, 12–13). Dievo Žodis veda žmogų palaipsniui į tobulumo viršūnę. Be daugelio kitų temų, *Homilijose* sutinkama ir pagrindinė Grigaliaus asketinės ir mistinės teologijos tema – *epektazė* (gr. *επεκτάξει*) – palikusi žemiškas aistras, siela nepaliojama kyla į begalinį Dievą. Neturintis pabaigos kilimas – tai progresija Dievo pažinime. Tikroji palaima – tai pats Dievas, o žmogus tampa palaimintu tiek, kiek jis susijungia su Dievu.

Toliau pateikiami pirmųjų dviejų *Homilijų apie palaiminimus* vertimai⁹.

PIRMOJI HOMILIJA

Palaiminti vargšai dvasia, nes jų yra dangaus karalystė. Mt 5, 3

Kas gi iš susirinkusiųjų yra Žodžio¹⁰ mokinyš ir kartu su juo pakyla nuo žemės, nuo žemų ir menkų svarstymų į dvasinį pakylėtos kontempliacijos kalną¹¹? Kalną, kuris iškilo virš (plg. Iz 2, 2; Mch 4, 1) visų kyšančių blogybių kalvų šešėlių, ir iš visų pusių tikrosios šviesos (plg. Jn 1, 9; 1 Jn 2, 8) spinduliu apšviečiamas tyrame tiesos ore leidžia apžvelgti visa, kas nematoma užspiestiesiems žemumoje. Tai, kas matoma iš tos aukštybės, kas ir kiek – pats Dievo Žodis, laiminantis kopiančius į jį, tarsi pirštu rodantis, viena vertus, į dangaus karalystę, o kita vertus – į aukštai esančios žemės paveldą, o tada į gailęstingumą, teisingumą ir paguodą bei visų įgyjamą giminingumą su Dievu ir persekiojimų vaisių, kuris skirtas padaryti Dievo namiškiu¹², bei visa kita, ką galima virš kalno pirštu rodant Žodžiui pamatyti tam, kuris nuo tokios aukštos apžvalgos aikštelės žiūri su viltimi.

Taigi Viešpačiui lipant į kalną (plg. Mt 5, 1) išgirskime šaukiantį Izaiją: „Ateikite, kopkime į Viešpaties kalną“ (Iz 2, 3; plg. Mch 4, 2) ir, jei esame neįgalūs dėl nuodėmės, sustiprinkime, kaip liepia pranašystė, „nusvirusias rankas ir nusilpusius kelius“ (Iz 35, 3; plg. Žyd 12, 12). O jei pasiektume viršūnę, tenai rastume gydantįjį visas ligas ir visas negalias (plg. Mt 4, 23; Įst 7, 15; Ps 103, 3), mūsų silpnybes prisiimančią ir ligas pakeliantį (plg. Mt 8, 17; Iz 53, 4). Tad ir mes bėkime aukštyn, kad kartu su Izaiju būdami vilties kalno viršūnėje iš aukštai matytume tas gėrybes, kurias Žodis rodo kartu su juo pakilusiems į aukštumą. Tačiau tegu ir mums Dievas Žodis atveria lūpas ir moko (plg. Mt 5, 2; Iš 4, 12.15) to, ką klausyti yra palaiminimas. Tegu mūsų svarstymo¹³ pradžia būna tai, kas pasakyta pamokymo pradžioje.

„Palaiminti“, sako, „vargšai dvasia, nes jų yra dangaus karalystė“ (Mt 5,1). Jei kas iš mylinčių auksą aptiktų užrašą apie kokioje nors vietoje esantį lobį, tačiau toji vieta pareikalautų daug prakaito ir vargo norinčiam išgyti ją kaip valdą (plg. Mt 13, 44), nejaugi suglebtų nuo vargų, atsakyto naudą ir jokios uolios pastangos neparodytų, kad tą turtą gautų, palaikytų saldėsiu už lobį? Taip nėra, taip nėra. Priešingai – dėl to susikviestų visus draugus, ir iš visur, kur begalėdamas, pasitelkęs daugelio rankų pagalbą, paslėptąjį lobį pasisavintų. Štai kur yra lobis, broliai,

kurį rodo raštas, nežinomybe paslėptas turtas. Taigi ir mes, trokštantys grynų aukso, pasinaudokime daugelio besimeldžiančiųjų rankomis, kad turtas pasidarytų mums matomas ir visi po lygiai lobį pasidalintume bei kiekvienas įgytume jį visą. Juk dorybė dalinama taip – kiekvienam besidalinančiam jos atseikėjama po lygiai ir kartu atitenka ji visa, nė kiek nesumažėdama. Žemišką turtą dalinantis paėmęs didesnę dalį nuskriaudžia kitus dalininkus, nes jie tada turi gauti mažesnes dalis. Tuo tarpu dvasinis turtas yra toks kaip saulė, jis kiekvienam į jį žiūrinčiam seikėja vienodai ir atitenka visas. Kadangi kiekvienas iš besistengiančiųjų tikisi vienodos dalies už vargą, tebūna mūsų visų tikslo siekis su malda bendras¹⁴.

Pirmiausia, sakyčiau, reikia paaiškinti, kas gi tas palaiminimas iš tiesų yra. Palaiminimas pagal mano supratimą yra viso suvokiamo gero suma, kuriai netrūksta nieko iš gerų ketinimų. Jo reikšmės supratimas galėtų būti dar aiškesnis lyginant su priešinga palaimintumui prasme, o palaimintajam priešingas – nelaimingas. Savo ruožtu nelaimingumas – tai apgailėtinių ir nenorimų kančių vargas. Skiriasi kiekvienos iš priešingybių nusiteikimas. Palaimintajam pridera džiaugtis tuo, kas jam suteikta malonumui, ir linksintis, tuo tarpu nelaimingajam liūdėti dėl to, kas jam teko, ir sielotis. Iš tiesų palaiminimas yra dieviškas dalykas. Kuo gi kitu laikytume palaiminimą, jei ne tuo nesuteptu gyvenimu, nenusakomu ir nesuvokiamu gėriu, neapibūdinamu grožiu, pačia malone ir išmintimi, ir jėga (plg. 1 Kor 1, 24), tikrąja šviesa (plg. Jn 1, 9; 1 Jn 2, 8), visokio gėrio šaltiniu¹⁵, visokios galios pagrindu, vieninteliu mylėtiniu, niekuomet nesikeičiančiu, nuolatinu džiaugsmu, amžina linksmybe, apie kurią jei kas ir gali viską pasakyti, nepasako nieko vertingo¹⁶. Juk protas nepasiekia esaties, o jei kažką aukštesnio ir įstengiamo suvokti, jokių žodžių to nepajėgiame nusakyti.

Kadangi sukūręs žmogų jį padarė pagal Dievo atvaizdą (Pr 1, 27), tai antroje vietoje palaimintu¹⁷ bus vadinamas pagal tame dalyvavusio palaimintojo vardą¹⁸. Kaip kad pirmapradis kūniškas grožis yra ir atsispindi gyvame veide, antroje vietoje jis būna pavaizduotas paveiksle, taip ir žmogiškoji prigimtis, būdama nežemiškosios palaimos paveikslu ir pati apibrėžiama gėrio grožiu, kai pati iš savęs parodo palaimintų bruožų išraišką. Tačiau kai nuodėmės purvas sutepė paveikslo grožį, atėjo nuplaunantis mus savo gyvuoju vandeniu, tekančiu į amžinąjį gyvenimą (plg. Jn 4, 10.14), kad atsitraukę nuo nuodėmės gėdos būtume atstatyti į palaimintą pavidałą. Ir kaip tapybos meną išmanantysis galėtų pasakyti nepatyrusiems, kad veido grožis susideda iš būtent tokių kūno dalių, tokių plaukų, akių apvalumo, antakių linijų, skruostų padėties ir kitų atskirų dalių, kurios kartu sudaro grožį, taip ir mūsų sielą perpiešiantis pagal vienintelio palaimintojo (plg. 1 Tim 6, 15) paveikslą¹⁹ viską, kas veda į palaiminimą, išreiškia žodžiu ir pirmiausiai sako: „Palaiminti vargšai dvasia, nes jų yra dangaus karalystė“ (Mt 5, 3).

Tačiau kokia gi nauda iš tokios didelės dovanos, jei mums neaiški būtų prasmė, esanti žodyje? Štai ir medicinoje daugelis brangių ir sunkiai gaunamų vaistų nenaudingi ir beverčiai lieka neišmanėliams, kol kiekvieno iš jų pritaikymo nesužinosime iš mokslo. Ką gi reiškia būti vargšu dvasia, už ką apdovanojimas – dangaus karalystė? Iš rašto sužinojome apie dvi turto rūšis, viena – siektina, o kita – smerktina. Siektinas yra dorybių turtas, o smerktinas – materialus ir žemiškas, nes vienas tampa sielos

turtu, o kitas tampa tinkamas juslių apgaulei. Todėl Viešpats draudžia vertinti tai, kas skirta sugrauzti kandims ir besilaužiančių vagių spąstams (plg. Mt 6, 19–20). Jis ragina stengtis dėl aukštesnio turto, kurio nepaliečia gendamumo galia. Paminėdamas kandis ir vagis jis parodė į sielos turtų grobiką. Jei vargas priešpriešinamas turtui, tuomet pagal analogiją reikia pripažinti, kad ir vargas būna dvejopas, vienoks atmetinas, kitoks – palaimintas. Jei kas stokoja susivaldymo ar brangaus teisingumo turto, ar išminties, ar proto, ar kokio kito labai vertingo dalyko, yra vargšas ir skurdžius bei pasigailėtinas dėl savo vargo ir keliantis užuojautą dėl vertingų dalykų neturėjimo. Tačiau į vargšo, kuris, savanoriškai atsisakęs visų blogybių ir neturėdamas atsidėjęs į savo lobynus nieko iš velniškų turtų, bet yra degantis dvasia (plg. Rom 12, 11) ir per tai renka sau blogybės neturėjimo lobį, kaip į palaimintą vargą rodo Žodis, kurio vaisius yra dangaus karalystė.

Betgi sugrįžkime atgal prie darbavimosi dėl lobbio ir neatsitraukime nuo žodžio, kasančio, kas paslėpta. „Palaiminti, sako, vargšai dvasia“ (Mt 5, 3). Tai jau buvo ir anksčiau sakyta, ir dabar vėl bus pakartota, kad doro gyvenimo tikslas yra supanašėjimas su Dievu²⁰. Tačiau aistrų nebuvimas ir tyrumas yra visiškai nepasiekiami pamėgdžioti žmonėms. Juk neįmanoma, kad aistringa būtis susitapatintų su beaistre prigimtimi. Jei palaiminta yra vien tai, kas dieviška, kaip sako apaštalas (plg. 1 Tim 1, 11; 1 Tim 6, 15), o bendravimas palaiminime žmonėms yra supanašėjimas su Dievu, tačiau mėgdžiojimas neįmanomas – tai palaimintumas žmogiškame gyvenime negalimas.

Tačiau yra keletas dieviškų dalykų, kuriuos norintys gali pamėgdžioti. Kas tai? Man atrodo, kad žodis įvardina tai kaip dvasios vargingumą, savanorišką nusižeminimą. Šito pavyzdžiu apaštalas kalbėdamas mums rodo Dievo nusižeminimą, kaip jis „dėl mūsų tapo vargšu, nors buvo turtingas, kad mes jo skurdumu praturtėtumėme“ (2 Kor 8, 9). Nors visa kita, kas laikoma esant dieviška prigimtimi, savo mastu aplenkia žmogiškąjį mažumą, nusižeminimas yra mums artimas ir ugdomas vaikstančių žeme, iš žemės sukurtų ir į žemę vėl sugrįžiančių (plg. Pr 2, 7; 3, 19), ir tu pats, pagal prigimtį bei jėgas pamėgdžiodamas Dievą, apsirengsi palaimintumo pavidalą. Ir tegu niekas nelaiko nuolankumo kelio lengvu ir smagiai einamu. Priešingai – jis yra sunkesnis už bet kokią kitą dorybės siekį. Kodėl? Ogi todėl, kad žmogui, gavusiam gerų sėklų, miegant, mūsų gyvenimo priešas pasėja svarbiausias priešingas sėklas, išdidumo rauges (plg. Mt 13, 25). Per ką jis pats krito žemėn (plg. Iz 14, 12; Lk 10, 18), tuo pačiu jo keliu ir baugšti žmonių giminė krito, ir nėra kito tokio blogio mūsų prigimčiai kaip per išdidumą įgyjama negalia²¹.

Kadangi apskritai pasipūtimo aistra yra kilusi beveik kiekvienam, turinčiam žmogaus prigimtį, dėl to nuo čia Viešpats ir pradeda palaiminimus, tartum kokį nors pirmą pradių blogį išmesdamas iš mūsų elgesio išdidumą, patardamas pamėgdžioti savanoriškai tapusį vargšu, kuris yra tikrai palaimintas, kad, kaip tik galime, veikiau būtume panašūs į jį ir turėtume dalį palaiminime. „Būkite tokio pat nusistatymo“, – pasakytą, „kaip Kristus Jėzus, kuris turėdamas Dievo pavidalą, nelaikė grobiu būti lygiam su Dievu, bet apiplėšė pats save, prisiimdamas vergo pavidalą“ (Fil 2, 5–7).

Kas Dievui būtų dar menkesnio nei vergo pavidas? Kas žemesnio visų karaliui savanoriškai bendrauti su mūsų vargana prigimtimi? Karalių karalius ir viešpačių Viešpats (plg. 1 Tim 6, 15; Apr 17, 14; 19, 16) laisva valia apsisiautė vergystės pavidalą (plg. Fil 2, 5–7), visų teisėjas tapo galingųjų pavaldiniu (plg. Lk 2, 1–5), visos kūrinijos Viešpats gyveno urve²², apimantis visą visatą nerado vietos viešbutyje, tačiau buvo įmestas į nekalbančių gyvulių ēdžias (plg. Lk 2, 7), tyras ir nesuteptas žmogiškosios prigimties prisiėmė jos purvą ir per visą mūsų skurdą perėjo iki pat mirties patyrimo²³. Pamatykite savanoriško skurdo mastą. Gyvenimas ragauja mirtį, teisėjas vedamas į teismą, visų gyvų esybių Viešpats pasiduoda teisėjo nuosprenždžiui, visos antgamtinės jėgos karalius neatstumia budelių rankų. Štai tokį pavyzdį, sako, turėkite kaip nusižeminimo matą²⁴.

Dabar man atrodo gražu imti ir panagrinėti tokios aistros neišmintingumą, kad palaiminimas būtų mums lengvai pasiekiamas su dideliu ir nesunkiu sėkmingu nusižeminimu. Juk kaip ir išmanantys gydytojai panaikinę ligos priežastį lengvai suvaldo ligą, taip ir mes, pasipūtimo tuštumą protu suvaldę, nusitiesime gerą nusižeminimo kelią. Kaip gi kas nors geriau parodytų pasipūtimo tuštumą? Kaip kitaip nei parodydamas kokia jo prigimtis? Tas, kuris žiūri į save²⁵, o ne aplink save, nesuirgs tokia liga.

Kas gi yra žmogus? Nori, kad pavartočiau pagarbesnį ir kilnesnį žodį? Tačiau mus puošiantis ir kuriantis pasididžiavimą žmogiška kilme iš molio sukuria prigimtį (plg. Pr 2, 7), ir gera kilmė bei išdidumo reikšmingumas yra giminingi plytai. Jeigu norėtum iš arti ir tiesiogiai pakalbėti apie savo gimimą, eik šalin, neprasiziok apie tai, kad neburbėtum, neatidengtum, kaip liepia įstatymas, savo tėvo ir motinos nuogumo (plg. Kun 18, 7), žodžiu neskelbk to, kas turi būti pamiršta ir gilioje tyloje. Ir nerausti, moline lėlyte, greit subyrėsianti į dulkes, išsipūtusi kaip trumpalaikis burbulas savo išdidumu, pilna pasipūtimo ir tuščiu pasididžiavimu pripildanti savo protą? Nežiūri į abu žmogaus gyvenimo galus, kuo prasideda ir kaip baigiasi? Vietoj to didžiuojiesi jaunyste ir žiūri į amžiaus žydėjimą, gėriesi matydamas, kad rankos stiprios judėti ir kojos lengvos šokinėti, garbanos plaikstosi vėjyje, skruostą aprėmina pirmosios barzdos pūkelis ir kad tavo drabužiai žėri purpuru, tavo šilkai išsiuvinėti karais, medžioklėmis ir kitomis istorijomis? O gal net į savo juodai nublizgintus batus žiūri ir gėriesi jų siūlių vingiais? Į tai žiūri, o savęs nematai? Parodysiu tau lyg veidrodyje (plg. 1 Kor 13, 12), kas esi ir koks esi.

Ar nematei mūsų prigimties paslapčių kapinėse? Nematei vienu ant kitų sukrautų kaulų krūvos, apnuogintų kaukolių be mėsos, bauginančiai ir bjauriai žiūrinčių tuščiomis akiduobėmis? Matei vypsančias burnas ir kitas atsitiktinai išmėtytas dalis? Jei tai matei, jose regėjai save patį. Kur dabartinio žydėjimo ženklai? Kur skruosto rausvumas? Kur lūpų žiedas? Kur didingas akių, žėrinčių iš po puikių antakių, grožis? Kur tiesi nosis, besipuikuojanti tarp skruostų? Kur plaukai iki pečių? Kur garbanos aplink smilkinius? Kur šaulio rankos, jojiko kojos, purpuras, linas, vilna, juosta, sandalai, žirgas, varžybos, žvengimas, visa, kas dabar didina tavo pasipūtimą? Kur šitai tame, kas likę, pasakyk, visa, kuo didžiuojiesi, ką labai vertini? Koks

sapnas toks pragaištantis? Kokie nakties regėjimai? Koks gi menkas šešėlis taip greit pabėgantis kaip jaunystės sapnas, čia pasirodantis, čia tuoj pralekiantis? Tiek apie jaunuolius, kurie dėl amžiaus nesubrendimo yra kvaili. Ką gi kas nors pasakytų apie jau suaugusius, atėjusius į brandų amžių, tačiau nepastovaus charakterio ir su gilėjančia išdidumo liga? Tokios charakterio negalios vardas yra „orumas“, jos pradžia daugiausia būna valdžia, kuri tampa arogancijos pagrindu. Mat arba jau serga ja, arba jai ruošiasi, arba pasakojimai net jau praėjus dažnai iš naujo sukelia ligą. Ir koks gi būtų žodis, prasiskverbiantis į jų klausą, kuri apkurtinta šauklių triukšmo? Kas įtikins tokius žmones, kad jie niekuo nesiskiria nuo vaidinančių scenoje? Pastarieji nešioja meniškai išdailintą kaukę ir purpurinį drabužį, išsiuvinėtą auksu, bei iškilmingai važiuoja karo vežimu, tačiau dėl to jokia išdidumo liga nesuserga, bet kaip galvojo apie save savo sieloje eidami į sceną, taip ir per pasirodymą, ir po jo nesididžiuoja išlipę iš vežimo ir nusivilkę kostiumą. O tie, kurie didžiuojasi valdžia gyvenimo scenoje, nemąsto nei apie tai, kas tokie ką tik buvo, nei kas tuoj bus, tačiau kaip pučiant plečiasi burbulai, taip ir jie didėja nuo garsaus šauklio skelbimo, užsidėdami kitokios veido išraiškos kaukę, pakeisdami prigimtine išraiška į niūrią ir baisią, o jų balsas sugalvojamas aštrus, klausytojų nustebimui panašus į žvėrių. Nepasilieka žmonėms nubrėžtose ribose, tačiau prisiima dievišką galią ir valdžią. Tiki esą gyvenimo ir mirties valdovai, nes vieniems savo teisiamesiems duoda išteisinamąjį nuosprendį, o kitus nuteisia mirti ir neatsižvelgia, kas yra tikrasis žmogaus gyvenimo Viešpats, kuris apibrėžia ir būties pradžią, ir pabaigą. Jau vien to užtektų puikybės suvaldymui – matyti daugelį valdovų vykdant savo valdžią ir nuo pat savo sostų esant nunešamus į kapą, kur rauda pakeičia šauklių balsą.

Kaip galima būti kito gyvenimo viešpačiu, jei ir savašis tau nepriklauso? Ir todėl jei kas pasidarė vargšas dvasia, žiūrėdamas į tą, kuris dėl mūsų toks tapo savanoriškai (plg. 2 Kor 8, 9), ir matydamas mūsų prigimties panašumą dėl nieko iš to apgaulingo valdžios spektaklio nesididžiavo, iš tiesų palaimintas laikiną nusižeminimą išmainęs į dangaus karalystę.

Neatmesk, broli, ir kito pasakymo apie vargingumą, kuris tampa dangiškojo turto draugu. „Parduok“, sako, „viską, ką turi, ir išdalink vargšams, o paskui sek mane ir turėsi lobį danguje“ (Mt 19, 21). Toks vargingumas man atrodo derantis prie palaiminto vargingumo. „Štai visa, ką turėjome, palikę nusekėme tave“, sako šeimininkui mokinys, „kas mums už tai bus?“ (Mt 19, 27) Ir koks gi atsakymas? „Palaiminti vargšai dvasia, nes jų yra dangaus karalystė“ (Mt 5, 3). Nori žinoti, kas tas vargšas dvasia? Tai tas, kuris iškeičia kūniškus lobius į sielos turtus, dvasia tapęs elgeta tas, kuris žemiško turto nusikrato kaip sunkenybės, kad tapęs lengvu ir galinčiu skristi pakiltų į orą, kaip sako apaštalas, ir debesyje susitiktų su Dievu (plg. 1 Tes 4, 17). Sunkus daiktas yra auksas, sunkus ir visas turtas, dėl kurio stengiamės, o lengvas ir aukštytyn keliantis dalykas yra dorybė²⁶. Sunkumas ir lengvumas juk yra priešingi vienas kitam dalykai. Nėra įmanoma lengvu pasidaryti tam, kuris pats save yra prikales prie materijos²⁷ sunkumo. Jeigu reikia užžengti pas esančius aukštai, to, kas traukia žemyn, neturėkime, jei norime kopti aukštytyn. Šitą taką

nurodo psalmė: „Išdalino, atidavė vargšams, jo teisumas išlieka per amžių amžius“ (Ps 111/112, 9). Bendraujantis su vargšu save pastato į tą pačią vietą su tapusiu vargšu dėl mūsų. Viešpats tapo vargšu, nebijok neturto ir tu. Tačiau tapęs vargšu dėl mūsų viešpatauja visai kūrinių. Taigi jei būsi vargšas su vargšu, tai ir karaliausi su karaliumi. „Palaiminti vargšai dvasia, nes jų yra dangaus karalystė“ (Mt 5, 3), kurios ir mes tegu būsimė verti Kristuje Jėzuje, mūsų Viešpatyje, kuriam šlovė ir valdžia per amžių amžius²⁸. Amen.

ANTROJI HOMILIJA

Palaiminti romieji, nes jie paveldės žemę. Mt 5, 5

Lipantieji aukštyn kokiomis nors kopėčiomis²⁹ pirmiausia žengia ant pirmosios pakopos, pakyla ja link aukščiau esančiosios, antroji vėl veda į trečiąją pakopą, šioji į dar aukštesnę, o toji – dar aukštesnę. Šitaip kopiantis nuo to, kame yra, prie aukštesnio, pasiekia savo kopimo viršūnę.

Kodėl pradedu nuo tokio palyginimo? Man atrodo, kad ir palaiminimai yra išsidėstę tarsi pakopos, sudarydamos žodyje lengvą pakilimą nuo vienos jų prie kitos. Protu užkopusiam į pirmąjį palaiminimą būtina pagal logišką seką kopti aukščiau, net jei toks žodis iš pradžių ir atrodytų keistas. Neįmanoma, pasakytų tai girdintis, pagal pakopų išsidėstymą, po dangaus karalystės priimti žemės paveldą. Juk jeigu žodis sektų natūralią prigimtį, dangų reikėtų statyti po žemės, nes juk iš jos mes kilsimė į dangų. Tačiau jei sparnais pakiltume virš žodžio ir atsistotume ant dangaus skliauto krašto³⁰, tenai surastume dangišką žemę³¹, skirtą paveldėti gyvenusiems dorybingai – tuomet tokia palaiminimų seka klaida neatrodytų, kai pirmiausia dangus, o paskui žemė mums siūloma Dievo pažaduose. Tai, kas pasirodo kūniškam pojūčiui, yra viskame giminiškas pats sau. Ir net jei tai atrodo aukšta pagal atstumą erdvėje, vis dėlto yra žemiau už suvokiamą esybę, kurios neįmanoma apimti protu, pirmiausia mintimis neperžengiant to, kas gali būti apčiuopiama jusle.

Visai nesistebėk, jog „žemės“ vardu vadinama tai, kas yra paveldo burtas aukštybėse – prie mūsų klausos žemumo nusileido Žodis, kuris dėl to ir nužengė pas mus, kad iki jo pakilti neįstengėme³². Todėl mums žinomais nusakymais ir pavadinimais perduodamos dieviškos paslaptys, pasinaudojant tokiais garsais, kurie žmogaus gyvenime yra įprasti. Ir štai nenusakomą dangišką prieš tai buvusį palaiminimo pažadą pavadino karalyste. Tačiau ar tokiu žodžiu parodė tai, kas čia, žemai, yra karalystė? Kažkokie vainikai, žėrintys brangakmenių spindėjimu, ir gėlėti purpuriniai drabužiai, maloniai blizgantys godžioms akims? Prieangiai ir užuolaidos, aukšti sostai bei eile išsirikiavę kariai ietininkai ir visa kita, kas dramatiškai išdėdinta gyvenimo scenoje tų, kurie valdžios šlovę šitaip dar daugiau išaukština? Tačiau kadangi tai didu ir labiausiai panašu į tai, ko žmonės šiame gyvenime trokšta – būtent karaliavimo – dėl to ir panaudojo šį pavadinimą aukštybėse esančiam gėriui išreikšti: jeigu tarp žmonių būtų kas nors kita aukščiau už karalystę, tuomet tuo žodžiu ir keltų klausančiųjų sielą trokšti nenusakomos palaimos. Neįmanoma tomis

pačiomis sąvokomis anas gėrybes atskleisti žmonėms žodžiais, kurie viršija žmogiškus jausmus ir supratimą. „Ko akis neregėjo“, sako, „ko ausis negirdėjo ir kas žmogui į širdį neatėjo“ (1 Kor 2, 9; Iz 64, 3).

Bet kad visiškai nepabėgtume nuo palaimos, kurios viliamės, nuspėjimo, kiek pajėgiame pagal savo prigimties žemumą talpinti, tiek ir girdime neištariamų dalykų. Tad tegu bendras žodžio „žemė“ skambesys nuo dangaus neatitraukia tavo proto prie žemai esančios žemės, bet jeigu per pirmąjį palaiminimą³³ minties aukštumu pakilai į dangiškąją viltį, užsiimk ta žeme, kuri skirta ne visiems, o tik tiems, kurie dėl gyvenimo nuolankumo bus pavadinti vertais šito pažado. Tai, man rodos, ir didysis Dovydas, kuris iš visų tuo metu kartu su juo gyvenusių žmonių buvo švelniausias ir kančiausias, kaip liudija Dievo žodis, iš anksto numatė Dvasios vedamas ir tikėjimu jau gavo tai, ko vylėsi, sakydamas: „Tikiuosi pamatyti Viešpaties gerumą gyvųjų žemėje“ (Ps 26/27, 13). Nesakau, kad pranašas pavadino „gyvųjų“ šią žemę, kuri išaugina visa, kas mirtinga, ir kurioje išnyksta visa, kas buvo iš jos kilę (plg. Pr 3, 19), tačiau jis pažįsta gyvųjų žemę į kurią mirtis neįžengia, į kurią nusidėjėlių kelias nepramintas (plg. Ps 1, 1), kurioje neatsispaudė nedorybės pėdsakas, kurios blogybės plūgu neišarė raugių sėjėjas (plg. Mt 13, 25), kuri neaugina usnių ir erškėčių (plg. Pr 3, 18), kurioje yra atgaivos vanduo ir ganyklos vieta (plg. Ps 22/23, 2) bei į keturias šakas skylantis šaltinis (plg. Pr 2, 10) ir visų Dievo auginamas vynmedis (plg. Jn 15, 1) bei visos kitos mįslės³⁴, kurias girdime Dievo įkvėptame mokyme (plg. 2Tim 3, 16). Jei tikrai mūsų turima omenyje žemė aukštybėse, kurią regime aukščiau dangaus, kurioje stovi didžiojo Karaliaus miestas (plg. Ps 47, 3) apie kurį kalbami šlovingi dalykai, kaip sako pranašas (plg. Ps 86/87, 3), tuomet neteisinga būtų laikyti keista palaiminimų išsidėstymo tvarką. Manau, būtų neįtikėtina šią žemę palaiminimuose laikyti viltimi tiems, kurie ruošiasi būti pagauti, kaip sako apaštalas, debesyse sutikti Viešpatį ore ir šitaip ketina su Viešpačiu būti visada. Kam reikalinga šita žemė tiems, kurie viliasi gyventi pakilę? „Juk būsime pagauti į debesį susitikti Viešpatį ore ir šitaip visuomet su Viešpačiu būsime“ (1 Tes 4, 17).

Pažiūrėkime už kokią dorybę atlygis yra tos žemės paveldėjimas. „Palaiminti“, pasakytą, „romieji, nes jie paveldės žemę“ (Mt 5, 5). Kas yra romus? Ir į ką nukreiptą romumą laimina žodis? Man neatrodo, kad visai visą romumą reikia laikyti dorybe, jeigu tik šiuo žodžiu norima pavadinti vien ramumą ir lėtumą³⁵. Lenktynėse lėtas ne geresnis už greitą, o kumštynėse nejudrus nelaimės vainiko prieš priešininką, o jeigu bėgame dėl aukštesnio pašaukimo prizo, Paulius pataria padidinti greitį, sakydamas: „Bėkite taip, kad laimėtumėte“ (1 Kor 9, 24–27), nes ir pats visados stipriau veržėsi į priekį pamiršdamas tai, kas už nugaros (plg. Fil 3, 14), ir kumštynėse buvo judrus – nes stebėjo priešininko judėjimą – tvirtos stovėsenos ir rankomis kaip ginklais, ne į ką nors tuščią ir nesvarbų nukreipdavo rankas su ginklais, bet paliesdavo tai, kas priešininkui svarbiausia, smogdamas į jo kūną. Nori žinoti, koks Paulius buvo kovotojas? Pažvelk į priešininko žaizdas, pažvelk į kovojančio su juo mėlynės, pažvelk į pralaiminčiojo randus. Visai nėra nežinomas priešininkas, kuris kovoja per kūną ir kurį Paulius įveikia per kumštynes draskydamas susivaldymo nagais, kurį marina badu ir troškuliu, šalčiu ir nuogumu (plg. 2 Kor 11, 27), ant

kurio uždeda Viešpaties žaizdas (plg. Gal 6, 17), kurį nugali bėgdamas ir palikdamas už savęs (plg. 1 Kor 9, 24), kad varžovas netemdytų žvilgsnio (plg. Rom 11, 10) bėgdamas priekyje. Jeigu Paulius greitas ir judrus varžybose, o Dovydas vydamasis priešus praplatino savo žingsnius (plg. Ps 17, 37–39), be to, Giesmių giesmės jaunikis palyginamas su eiklia gazele, šokinėjančia per kalnus ir peršokančia kalvas (plg. Gg 2, 8–9) – ir daug galima išvardinti tokių eilučių, kuriose randame, kad greitumas pranašenis už lėtumą – kaipgi tada čia kaip geresnį dalyką žodis laimina romumą? „Juk palaiminti“, sako, „romieji, nes jie paveldės žemę“ (Mt 5, 5). Žinoma, tą žemę, kuri neša gražius vaisius, kurią puošia gyvenimo medis³⁶, kurią drėkina dvasinių dovanų (plg. Rom 1, 11) šaltiniai (plg. Pr 2, 6), kurioje tarpsta tikrasis vynmedis, kaip girdime, auginamas Viešpaties Tėvo (plg. Jn 15, 1)³⁷.

Tačiau atrodo, kad Žodžio filosofija tokia – labai lengva pasiduoti blogybei ir prigimtis greita blogiui kaip kad sunkūs kūnai lieka visai nepajudinami aukštyn, tačiau jei kas nors juos nuo aukštos kalno viršūnės žemyn paridentų, labai greitai nuriedėtų žemyn, savo sunkumu taip greitindami lėkimą, kad greitį sunku būtų apsaugoti. Juk negerai tokiuose dalykuose greitis, palaiminčiau būtų visai priešingas dalykas. Tai yra romumas, kuris pagal prigimties kilmę yra lėtos ir nejudrios būsenos. Kaip ir ugnis, kuri pagal prigimtį juda vis aukštyn, nesukdama į priešingą pusę, lygiai taip ir dorybė, būdama greita tam, kas viršuje ir aukštai, bei neprarasdama greičio, neleidžia sau priešingo dalyko. Tad, kadangi pagal mūsų prigimtį blogis yra linkęs didėti, gražu, kad tokiuose dalykuose laiminamas lėtumas. Ramybė šiuo atžvilgiu tampa judėjimo aukštyn liudininke. Geriausia būtų pavyzdžiais iš paties gyvenimo paaiškinti tai, kas sakoma: dvejopai juda kiekvienas pasirinkimas pagal laisvę rinktis, kaip atrodo, – viena vertus, susivaldymas, kita vertus – nesuilaikymas. Mat tai, kas čia pasakyta būtent apie dorybės ir nedorybės atvejus, turi būti pritaikyta viskam. Juk žmogaus charakteris skyla į visiškai priešingus impulsus – pyktis priešpriešinamas gerumui, pasipūtimas – kuklumui, neapykanta – geranoriškumui, piktavališkumas – meilingam ir taikingam nusiteikimui.

Žmogaus gyvenimas yra materialus, dėl materijos kyla ir aistros, o visos aistros turi greitą ir nesulaikomą impulsą geismui patenkinti (mat sunki ir sverianti žemyn yra materija), dėl to Viešpats vadina palaimintais ne tuos, kurie patys gyvena be aistrų (nes nėra įmanoma materialame gyvenime pasiekti visai nematerialų ir beaistrį buvimą³⁸), tačiau prisiimančių dorybės apribojimą kūniškame gyvenime vadina romiu ir sako, kad romumas yra pakankamas būti palaimintu. Juk neduoda įsakymo žmogaus prigimčiai būti iš viso beaistrei – neteisinga būtų įstatymų leidėjui liepti tai, ko prigimtis negali, tai būtų panašu kaip vandens gyvūnus perkelti gyventi į orą ir priešingai – ore gyvenančius į vandenį. Tačiau jis pritaiko įstatymą prigimtinėms ir natūralioms savybėms. Todėl palaiminimas liepia būti susivaldantiems ir romiems, o ne visiškai beausmiams, nes pastarieji eitų prieš prigimtį, o pirmieji – raginami dorybės. Taigi jei palaiminimas remtųsi nejudėjimu link geismo, tuščia ir nenaudinga gyvenimui būtų palaima: kas gi to pasiektų būdamas surištas su kūnu ir krauju? O dabar sako, ne kad geidžiantis vienomis ar kitomis aplinkybėmis esąs pasmerktas, bet tas, kuris sąmoningai pritraukė aistrą³⁹.

Juk tokį impulsą prigimčiai nesusivaldant dažnai silpnumas ir prieš valią įsileidžia. Ne kaip srautą reikia įsileisti aistros impulsą, tačiau vyriškai stoti prieš tokį nusiteikimą ir protu nuvyti aistrą – toks yra dorybės darbas. Todėl palaiminti negreitai į aistringus sielos judesius reaguojantys, tačiau impulsus pažabojantys (plg. Jok 3, 2–3) protu, kuriems mąstymas yra tarsi koks apynasris, kad siela nebūtų nunešta į sumaištį. Iš pykčio aistros veikiai galima pamatyti, koks labiau palaimintas yra romumas. Kai koks nors nemalonus žodis ar veiksmas, ar įtarimas sukelia negalią ir aplink širdį užverda kraujas⁴⁰ bei siela pakyla kerštui, tarsi koks stebuklingas pasakų gėrimas pakeičia prigimtį į gyvūnų pavidalus, šitaip gali staiga pamatyti žmogų iš pykčio pavirstantį į šerną, šunį, leopardą ar kokį kitą iš tokių žvėrių. Krauju aptekusi akis, piestu atsistojęs ir šiurkštus plaukas, balsas grubus ir žodžiai aštrūs, liežuvis sustingęs nuo aistros ir nesugebantis paklusti vidiniams impulsams, lūpos nejudrios ir neištariančios žodžio, neišlaikančios burnoje iš aistros besirandančios drėgmės bei bjauriai putas su garsu spjaudančios, tokios rankos, tokios kojos, tokia viso kūno padėtis, kiekviena kūno dalis prisitaikiusi prie aistros. Jei vienas yra toks, kitas, žvelgdamas į palaiminimą protu sušvelnina ligą ramiu žvilgsniu ir taikiu balsu kaip koks gydytojas, savo menu gydantis sutrikusio elgesio dvasios ligonius, ar ir pats, sulyginęs vieną su kitu, nepasakytum, kad žvėriškas žmogus apgailėtinas ir bjaurus, o palaimintas romusis, kurio artimo blogas elgesys nenugrėžė nuo gerumo?

Kad Žodis labiausiai atsižvelgia į šią aistrą, aišku iš to, kad mums romumas įsakomas po nusižeminimo. Atrodo, kad vienas su kitu jie susiję ir nusižeminimo savybė yra tarsi romumo būsenos motina. Jei atsikratytume charakterio išdidumo, nebūtų laiko kilti pykčio aistrai. Pasipūtimas ir įžeidimas tampa pykstantiesiems moralinio silpnumo priežastimi. Įžeidimas neapima to, kuris yra savyje išlavinęs⁴¹ nusižeminimą.

Jei kas nors turėtų protą, švarų nuo žmogiškos apgaulės, ir žvelgtų į bendrą prigimties niekingumą, kokia yra sandaros pradžia ir į kur neša šio gyvenimo trumpa ir greit ateinanti pabaiga, ir kokia bendro jungo su kūnu nešvara bei prigimties vargingumas, tai, kad pati savaime negali palaikyti savo sandaros, jei bežadžių gausybė nepripildytų trūkumo, be to, skausmus bei sielvartus ir visokių ligų daugybę, kurioms pavaldus žmogiškasis gyvenimas ir nuo kurių iš prigimties niekas nėra apsaugotas ir laisvas: tam, kuris nuodugnai tyromis sielos akimis žiūrės, bus sunku suirzti dėl pagarbos trūkumo. Priešingai, laikys klaista garbę, kurią už ką nors jam teiks koks artimas, nesant mūsų prigimtyje to, kas galėtų stoti su garbingais dalykais, išskyrus tik sielą, kurios šlovė randama ne šiame pasaulyje. Nes girtis turtu ar kilme didžiūotis, ar ieškoti šlovės, ar laikyti save aukštesniu už artimą, kas ir pripildo žmogiška garbe – visa tai nubraukia sielos garbę ir tampa priekaištu, taip kad joks mąstantis neleistų šitaip paniekinti sielos švaros. Būti tokiu yra ne kas kita, kaip tapti giliai nusižeminusiu, kuomet pyktis visai negali priėti prie sielos. Šio nesant ramiai ir taikiai sekasi gyventi (plg. 1 Tim 2, 2), o tai ne kas kita kaip romumas, kuriam skirtas dangiškosios žemės palaiminimas Jėzuje Kristuje, kuriam šlovė ir valdžia per amžių amžius. Amen⁴².

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Plačiau žr. M. Adomėnas, Išlavinęs sielos klausą. Apie Grigalių Nysietį ir jo veikalus, *Naujasis Židinys-Aidai* 5, 1993, p. 4–12.
- ² Makrinai mirus 379 m. pabaigoje, Grigalius apie 380–383 m. parašo *Šventosios Makrinos gyvenimą* ir jai dedikuoja kitą savo veikalą *Apie sielą ir prisikėlimą*, parašytą apie 380–386 m. Plg. Grégoire de Nysse, *L'âme et la résurrection. Dialogue avec sa sœur Macrine*, trad. B. Pottier, Bruxelles: Lessius, 2011 ir Grégoire de Nysse, *La vie de sainte Macrine*, éd. P. Maraval, Sources chrétiennes 178. Paris: Les Éditions du Cerf, 1971.
- ³ Plg. J. Quasten, *Initiation aux Pères de l'Église, III*. Paris: Les Éditions du Cerf, 1963, p. 365.
- ⁴ Tai liudija M. Altenburger, F. Mann, *Bibliographie zu Gregor von Nyssa. Editionen. Übersetzungen. Literatur*. Leiden: Brill, 1988.
- ⁵ Plg. H. R. Drobner, *Les Pères de l'Église. Sept siècles de la littérature chrétienne*. Paris: Desclée, 1999, p. 301.
- ⁶ Plg. J. Daniélou, La chronologie des œuvres de Grégoire de Nysse, *Studia Patristica* 7, 1966, p. 159–160.
- ⁷ Tokią nuomonę palaiko jau minėtas J. Daniélou ir P. Maraval. Plg. P. Maraval, Chronology of works, *The Brill Dictionary of Gregory of Nyssa*. Leiden: Brill, 2010, p. 159. G. May teigia, kad *Homilijos apie palaiminimus* yra parašytos apie 376–378 m., Grigaliui grįžus iš tremties. Plg. G. May, Die Chronologie des Lebens und der Werke des Gregor von Nyssa, *Écriture et culture philosophique dans la pensée de Grégoire de Nysse, Actes du colloque de Chevetogne (22–26 sept. 1969)*, éd. M. Harl. Leiden: Brill, 1971, p. 56.
- ⁸ Plg. S. Douglas, De beatitudinibus, *The Brill Dictionary of Gregory of Nyssa*. Leiden: Brill, 2010, p. 100.
- ⁹ Taip pat žr. Grigalius Nysietis, Palaiminti tyraširdžiai: jie regės Dievą. VI pamokslas apie palaiminimus. Vertė M. Adomėnas, *Naujasis Židinys-Aidai* 5, 1993, p. 12–16.
- ¹⁰ Nors Grigalius Nysietis tiesiogiai necituoja *Evangelijos pagal Joną*, tačiau jos pagrindas jaučiamas ne tik pirmosios homilijos pradžioje, bet ir visose *Homilijose apie palaiminimus*. Ši evangelija ypač atsispindi Grigaliui kalbant apie Jėzų Kristų kaip Žodį arba kaip patį Dievo Žodį (plg. Jn 1, 1–18).
- ¹¹ Palaiminimais prasideda taip vadinamas *Kalno pamokslas*. Jėzus užkopė į kalną ir atsėdęs mokė mokinius (plg. Mt 5, 1). Kalno, ant kurio apsireiškia Dievas, motyvas yra svarbus Grigaliaus teologinio-dvasinio mokymo elementas. *Homilijoms apie Palaiminimus* būdinga kalno interpretacija sutinkama daugelyje Grigaliaus Nysiečio *Mozės gyvenimo* vietų. Žr. Grégoire de Nysse, *La vie de Moïse ou Traité de la perfection en matière de la vertu*, éd. J. Daniélou, Sources chrétiennes 1bis. Paris: Les Éditions du Cerf, 2007³, p. 347.
- ¹² Pirmosios *Homilijos* pradžioje Grigalius pristato visų evangelinių palaiminimų mokymo turinį ir perspektyvą, kurią jis atskleidžia aštuoniuose savo *homilijose*. Dangaus karalystė, žemės paveldas, gailėstingumas, teisingumas, paguoda ir vadinimas Dievo vaikais – tai evangelinių palaiminimų žodžiai (plg. Mt 5, 3–10).
- ¹³ Žodis *θεωπία* paliko gilų pėdsaką filosofinėje, teologinėje ir dvasinėje istorijoje. Dažnai jis buvo vėriamas kaip *contemplatio*. Grigaliaus Nysiečio veikaluose šis žodis yra daugiaprasmiškas. Be konkretaus fizinio regėjimo, jis turi tris pagrindines reikšmes: mokslinį pažinimą, egzzegetinį metodą ir mistinę kontemplaciją. Plg. J. Daniélou, *L'être et le temps chez Grégoire de Nysse*. Leiden: Brill, 1970, p. 1. Taip pat plg. G. Maspero, *Theoria, The Brill Dictionary of Gregory of Nyssa*. Leiden: Brill, 2010, p. 736–738. *Homilijose apie palaiminimus* žodis *θεωπία* nusako egzzegezę, svarstymą, suvokimą ir gilios prasmės ieškojimą. Jis yra tarsi „bendra sistema, pagal kurią matoma tikrovė tampa dvasinės tikrovės simboliu“, J. Daniélou, ten pat, p. 10.
- ¹⁴ Konkrečių pavyzdžių gausa paaiškina, kad Dievo dovanos gaunamos visumoje. Nors jos dalijamos visiems, tačiau pačios nesidalija ir gaunamos visumoje. Ižvelgiamas ir antropologinis motyvas, reikalingas tolimesniam aiškinimui: visi žmonės dalyvauja toje palaimoje identiškai, o pirmasis žmogus nėra „labiau žmogus“ negu paskutinytis. Plg. H. U. Von Balthasar, *Présence et pensée. Essai sur la philosophie religieuse de Grégoire de Nysse*. Paris: Beauchesne 1988, p. 23–24. Plačiau apie tai, kad amžius ar gyvenimas ankstesniame istoriniame laikotarpyje neteikia viršenybės žmogaus prigimčiai, pagal kurią visi žmonės yra lygūs, žr. Grigalius Nysietis, *Contra Eunomium I, II, XV 171–176*, iš Grégoire de Nysse, *Contre Eunome I*, éd. W. Jaeger, R. Winling, Sources chrétiennes 524. Paris: Les Éditions du Cerf, 2010, p. 25–27.

- ¹⁵ Apie šaltinį, plg. Jn 4,14. Panašiai rašo Plotinas *Eneadoje* 6, 9, 9, plg., Plotin, *Ennéades* VIe. Paris: Les Belles Lettres, 1981, p. 184.
- ¹⁶ Palaima aprašoma dievybei apibūdinti tinkančiomis sąvokomis. Iš tiesų pati didžiausia palaima yra pats Dievas. Šiame palaimos aprašyme aiškiai matomos ir kristologinės sąvokos, nes Dievo išmintis ir jėga (plg. 1 Kor 1, 24) bei tikroji šviesa (plg. Jn 1, 9) apibūdina Jėzų Kristų. Pastebima ir negatyviosios teologijos apraiškos bruožų, kai tikslingiau sakyti, kas nėra Dievas, negu tiksliai pasakyti, kas Jis yra, nes Dievas yra neišsakomas. Žr. A. Ojell, *Apophatic theology, The Brill Dictionary of Gregory of Nyssa*. Leiden: Brill, 2010, p. 68–73.
- ¹⁷ Pirmoje vietoje palaima yra Dievas, antroje – žmogus, tiek, kiek jis dalyvauja Dieve, t. y. tiek, kiek supanašėja su Dievu. Ta pati mintis sutinkama Grigaliaus veikalė *Apie Psalmių pavadinimus* I, I, 2. Žr. iš Grégoire de Nysse, *Sur les titres des psaumes*, éd. J. Reynard, Sources chrétiennes 466. Paris: Les Éditions du Cerf, 2002, p. 164–165.
- ¹⁸ Dalyvavimas arba bendravimas (gr. μετουσίᾳ) Dieve yra viena iš centrinių Grigaliaus veikalų temų. Jis grindžiamas žmogaus sukūrimu pagal Dievo paveikslą ir panašumą (Pr 1, 26–27). Plačiau žr. D. L. Balás, *Participation, The Brill Dictionary of Gregory of Nyssa*. Leiden: Brill, 2010, p. 581–587. Taip pat žr. klasikinę studiją D. L. Balás, *METOU-SIA QEOU. Man's participation in God's perfections according to Saint Gregory of Nyssa*. Rome, 1966.
- ¹⁹ Žmogus yra sukurtas „pagal Dievo paveikslą“ (Pr 1, 27). Tikrasis Dievo paveikslas – Jėzus Kristus (plg. Kol 1, 15), kuris yra žmogaus grįžimo pas Dievą pavyzdys ir modelis. Plg. G. Maspero, *Image, The Brill Dictionary of Gregory of Nyssa*. Leiden: Brill, 2010, p. 411–415. Apie Žodį, Tėvo paveikslą plg. R. Leys, *L'image de Dieu chez Saint Grégoire de Nysse. Esquisse d'une doctrine*. Paris: Desclée de Brouwer, 1951, p. 123–127.
- ²⁰ Pagal Grigalių, supanašėjimas su Dievu vyksta grįžtant į pirminį Dievo paveikslą žmogaus sukūrimė. Plačiau žr. Grégoire de Nysse, *Discours cathéchétique* 5, éd. R. Winling, Sources chrétiennes 453. Paris: Les Éditions du Cerf, 2000, p. 166.
- ²¹ Pirmųjų žmonių nuopuolio priežastimi (plg. Pr 3, 1–24) *Homilijose apie palaiminimus* Grigalius aiškiai įvardija išdidumą arba puikybę (gr. ὑπερηφάνια). Kituose savo veikaluose Grigalius nuopuolio priežastimi laiko nežinojimą, patirties stoką, negėbėjimą teisingai nuspręsti, laisvę, prievartą, apgavystę. Plg. J. Laplace, Introduction, Grégoire de Nysse, *Création de l'homme*, éd. J. Laplace, J. Daniélou, Sources chrétiennes 6. Paris: Les Éditions du Cerf, 2002, p. 62–63.
- ²² Kanoniniuose tekstuose ola arba urvas neminimi. Pirmą kartą Jėzaus gimimą urve pamini Justinas (tapie 165) *Pokalbyje su Trifonu* 78, kur gimusį Jėzų aplanko išminčiai. Žr. *Justin Martyr, Œuvres complètes*. Paris: Migne, 1994, p. 224. Pagal apokrifinį veikalą *Jokūbo protoevangeliją* (18, 1–3), parašytą tikriausiai II a. antroje pusėje, Juozapas paguldė besiruošiančią gimdyti Mariją urve arba oloje, kur buvo piemenų ir gyvulių. Plg. *Écrits apocryphes chrétiens*. Paris, Gallimard, 1997, p. 98. Urvą, kaip Jėzaus gimimo vietą, mini ir Origenas, *Prieš Celsą* 1, 51, iš Origène, *Contre Celse*, éd. M. Borret, Sources chrétiennes 132. Paris: Les Éditions du Cerf, 1967, p. 214. Šis ankstyvosios krikščioniškos literatūros Jėzaus gimimo aprašymuose atsiradęs urvo tarpas tiek semantinė, tiek turinio prasme yra siejamas su Platono olos alegorija. Plg. A. Meredith, *Plato's 'cave' (Republic vii 514a–517e) in Origen, Plotinus, and Gregory of Nyssa, Studia Patristica* 27 (1993), p. 49–61, ypač p. 56–61.
- ²³ Anot Grigaliaus, žmogiškoji prigimtis yra pažeista nuodėmės. Jėzus tikrai prisirišęs žmogišką prigimtį, t. y. tapo žmogumi, tačiau jis nebuvo suteptas nuodėmės (plg. 1 Pt 1, 19; 1 Jn 3, 5).
- ²⁴ Čia galime išvelgti perfrazuotą Jėzaus paraginimą mokiniams po kojų numazgojimo: „Aš jums daviau pavyzdį, kad ir jūs darytumėte, kaip aš jums dariau“ (Jn 13, 15). Kadangi Grigalius prieš kelias ankstesnes eilutes cituoja apaštalo Pauliaus *Laišką filipiečiams*, galima teigti, kad čia savais žodžiais perteiktas Pauliaus raginimas „būti tokio nusistatymo, kaip Kristus Jėzus“, kuris „nusižemino, tapdamas klusnus iki mirties“ (Fil 2, 5–8).
- ²⁵ Grigalius paliečia Antikos autoriams būdingą ir kapadokiečių dažnai minimą savęs pažinimo temą. Delfų šventyklos užrašo paraginimas *pažinti save* (gr. γνῶθί σαυτον) Bažnyčios Tėvų raštuose dažnai sugretinamas su Mozės žodžiais (plg. Iš 34, 12 ir Įst 15, 9) ir tampa raginimu *pasirūpinti savimi* (gr. να προσέχεις). Žvelgdamas į save, žmogus save pažįsta ir šitaip jau pažįsta Dievą. Plg. Bazilijus Cezarietis, *Homilia in illud, Attende tibi ipsi, Patrologia Graeca* 31, 197–217 ir P. Courcelles, *Connais-toi toi-même. De Socrate à Saint Bernard*. Paris: Études Augustiniennes, 1974, p. 97–112.

- ²⁶ Dorybės lengvumas – dažnai Grigaliaus veikaluose sutinkama tema, kuri kapadokiečio raštuose tampa dalyvavimo dieviškame gyvenime sinonimu. Taip dorybė leidžia pažinti dievišką gyvenimą žmoguje. Plg. J. Daniélou, *Platonisme et théologie mystique. Doctrine spirituelle de Saint Grégoire de Nysse*. Paris: Aubier, 1944, p. 99–100. Žr. taip pat L. F. Mateo-Seco, *Virtue, The Brill Dictionary of Gregory of Nyssa*. Leiden: Brill, 2010, p. 784–787. Platonas *Faidre* 249a taip pat kalba apie sielos lengvumą, plg. Platonas, *Faidras*. Vertė N. Kardelis. Vilnius: Aidai, 1996, p. 45.
- ²⁷ Grigaliaus „savęs prikalmą prie materijos“ galima sugretinti su Platono *Faidono* 83d „sielos prikalmu prie kūno“. Plg. Platonas, *Faidonas*. Vertė T. Aleknieinė. Vilnius: Aidai, 1999, p. 64. Tačiau išorinis panašumas nelabai sutampa su išreikštu turiniu. Grigaliaus tyrinėtojai atkreipia dėmesį į žmogaus kūno problemą ir ypač į kūno santykį su siela. Tačiau išganymas nėra kūno atsisakymas, bet jo perkeitimas. Plg. P. C. Bouteneff, *Essential or Existential: The Problem of the Body in the Anthropology of St Gregory of Nyssa*, H. R. Drobner and A. Viciano (ed.), *Gregory of Nyssa: Homilies on the Beatitudes. Proceedings of the Eighth International Colloquium on Gregory of Nyssa* (1998). Leiden: Brill, 2000, p. 409–419.
- ²⁸ *Homiliją* Grigalius užbagia 1 Pt 4, 11 ir Apr 1, 6 žodžiais.
- ²⁹ Kopėčių įvaizdis paremtas Jokūbo sapnu (Pr 28, 12–13) ir yra klasikinis dvasinėje literatūroje. Dvasinis kelias Dievop skirstomas pakopomis. Grigaliaus *Homilijose apie palaiminimus* kiekvienas palaiminimas atitinka atskirą pakopą. Dažnai sutinkamos trys klasikinės pakopos: pradedantieji, pažengusieji ir tobulieji. Plg. Bazilijus Cezarietis, *Homilia in Psalmum I, 2*, in *Patrologia Graeca* 29, 212–213. Kartais šios pakopos vadinamos skausinančiąja, apšviečiančiąja ir vienijančiąja. Plg. P. Humbertclaude, *La doctrine ascétique de saint Basile de Césarée*. Paris: Beauchesne, 1932, p. 82–83. Origenas *Homilijose apie Skaičių knygą XXVII, 9–12* kalbėjo apie dvasinę kelionę, turinčią keturiasdešimt dvi stacijas. Plg. Origène, *Homélie sur les Nombres*, éd. A. Méhat, *Sources chrétiennes* 29. Paris: Les Éditions du Cerf, 1951, p. 532–555. Kiek vėliau Jonas Laiptininkas (gr. σκάλες – laiptai, kopėčios) (apie 579–649) parašo klasikiniu tapusį vienuoliams skirtą kūrinių *Rojaus laiptai* (gr. σκάλες παράδεισος, lot. *Scala paradisi*), kuriuo skatina siekti tobulumo pereiv-
- nant trisdešimti pakopų. Plg. Jean Climaque, *L'échelle sainte*. Bellfontaine, 1978.
- ³⁰ Plg. Platonas, *Faidras* 247b. Platonas, *Faidras*. Vertė N. Kardelis. Vilnius: Aidai, 1996, p. 43.
- ³¹ Pažodžiui – viršdangišką (gr. ὀρεγουόάνιος) arba uždangęs (pagal N. Kardelio vertimą, plg. Platonas, *Faidras* 247bc). Apie dangiškos žemės tema plačiau žr. Platonas, *Faidras* 247bc ir *Faidonas* 107c–114c. Žr. Platonas, *Faidras*, p. 43–45, ir Platonas, *Faidonas*, p. 103–113. Taip pat žr. A. Méhat, *Le 'lieu supra-céleste' de saint Justin à Origène, Forma futuri. Studi in onore di M. Pellegrino*. Torino: Bottega d'Erasmus, 1975, p. 282–294.
- ³² Grigalius sugretina Dievo Žodžio nusizeminimą ir Kristaus išikūnijimą. Apie maloningą Dievo nusizeminimą ir nusileidimą pas žmones plačiau žr. M. Canévet, *Grégoire de Nysse et l'herméneutique biblique. Étude des rapports entre le langage et la connaissance de Dieu*. Paris: Études Augustiniennes, 1983, p. 55–56 ir 78–79.
- ³³ Žr. Mt 5, 3 ir *Pirmąją homiliją apie palaiminimus*.
- ³⁴ Grigalius savo tekstuose dažnai naudoja mįslės (gr. αίνιγμα) sąvoką, priklausančią misterijų leksikai, ir gausiai vartojamą Aleksandrijos tradicijoje, kuriai įtaką padarė 1 Kor 13, 12. Plačiau žr. J. Daniélou, *Le Mystère du culte chrétien dans les sermons de Saint Grégoire de Nysse, Vom christlichen Mysterium, gesammelte Arbeiten zum Gedachtnis von Odo Casel OSB*, hrsg. A. Mayer, J. Quasten, B. Neunheuser. Düsseldorf: Patmos Verlag, 1951, p. 76–93.
- ³⁵ Nors savo svarstymus apie lėtumą ir greitumą Grigalius grindžia apaštalo Pauliaus laiškais, tačiau pastebimos ryškios sąsajos ir su analogiška Sokrato kalba. Žr. Platonas, *Charmidas* 159a–160d, iš Platon, *Ūvoro complètes I*. Paris: Gallimard, 2007, p. 260–262.
- ³⁶ Gyvenimo arba gyvybės medis, kiekvieną mėnesį vedantis vaisius (Apr 22, 2; plg. Ez 47, 12), reprezentuoja būsimą karalystę kaip grįžimą į rojų, kurio sodo viduryje auga gyvybės medis (Pr 2, 9; plg. Pr 3, 22, 24).
- ³⁷ Kaip ir prieš kelias ankstesnes eilutes, Grigalius sutapatina rojaus gyvybės medį (Pr 2, 9; plg. Pr 3, 22, 24) su pažadėtąsios žemės gyvybės medžiu (Apr 22, 2; plg. Ez 47, 12) ir įvardija jį kaip Dievo arba Viešpaties Tėvo auginamą tikrąjį vynmedį. Taip Grigalius išreiškia kristologinį eschatologinės vilties pagrindą. Antikos specialistė M. Alexandre išvelgia žydų apokaliptinės tradicijos ir milėnaristinių samprotavi-

mų Rojaus vynuodžio tema įtaką Grigaliui Nysiečiui. Plg. M. Alexandre, Perspectives eschatologiques dans les Homélie sur les Béatitudes de Grégoire de Nysse, H. R. Drobner and A. Viciano (ed.), *Gregory of Nyssa: Homilies on the Beatitudes. Proceedings of the Eighth International Colloquium on Gregory of Nyssa (1998)*. Leiden: Brill, 2000, p. 273. Taip pat žr. M. Alexandre, Protologie et eschatologie chez Grégoire de Nysse, *Arché e Telos. L'antropologia di Origene e di Gregorio di Nissa. Analisi storico-religiosa*. Milan: Università Cattolica del Sacro Cuore, 1981, p. 128–139.

- ³⁸ Grigaliaus svarstymai apie beaistriškumą (gr. *ἀπάθεια*) greičiausiai nukreipti prieš mesalianus (sir. *besimeldžiantieji*, gr. *ασκητές*), t. y. maždaug nuo 350 m. Sirijoje gyvavusių asketų grupę. Mesalianai teigė, kad tik malda ir griežta askeze įmanoma įsileisti Šventąją Dvasią ir šitai išlaisvinti žmogaus sielą iš visų aistrų. Vienas iš žymių dvasinių mesalianų lyderių buvo Eustatijus iš Sebastos (apie 300–380), su kuriuo tiek Bazilijaus Cezariečio, tiek jo brolio Grigaliaus Nysiečio santykiai varijavo nuo susižavėjimo iki griežtos kritikos. Plačiau žr. A. Guillaumont, Messaliens, *Dictionnaire de spiritualité, ascétique et mystique*, t. 10. Paris: Beauchesne, 1980, kol. 1074–1083 ir J. Gribomont, Eustathe de Sébaste, J. Gribomont, *Saint Basile, Évangile et Église. Mélanges*, t. I. Bellefontaine, 1984, p. 95–106. Platono (*Faidonas* 82c) aptariama kaip laisvė nuo kūno geismų. Filono Aleksandriečio įvardijama kaip moralinis tobulumas, beaistriškumo tema susilaukia didelio atgarsio ankstyvojoje krikščioniškoje vienuolinėje tradicijoje, kuri liudija apie beaistriškumo sampratą įvairovę. Grigaliaus pozicija kiek skiriasi nuo vienuolinės tradicijos. Pastaroji, nepamiršdama reikšminės įvairovės, ieško aistrų atsisakymo priemonių ir

būdų, laikydama beaistriškumą vienuoliško gyvenimo idealu. Ar beaistriškumas yra aistrų nebuvimas? Vienuoliška tradicija linksta kalbėti ne vien apie aistrų nebuvimą, bet ir apie aistrų neblaškumą bei aistroms nepasiduodantį vienuolį. Beaistriškumas suprantamas kaip nepasidavimas aistroms. Ne aistros vadovauja žmogui, bet žmogus geba jas valdyti – atstumia blogiasias arba į blogį vedančias aistras. Plg. G. Bardy, *Apatheia, Dictionnaire de spiritualité, ascétique et mystique*, t. 1. Paris: Beauchesne, 1937, kol. 727–746. Grigalius Nysietis teigia, kad visiškas aistrų atsikratymas šiame gyvenime yra kenksmingas, nes jis atimtų iš sielos Dievo troškimą ir reikiamus ginklus gėrio priešui nugalėti. Plg. Grigalius Nysietis, *Dialogus de anima et resurrectione* 48–50, in *Patrologia Graeca* 46, 65. Tik po mirties beaistriškumas galės atspindėti tyros sielos būseną, nes, tapdama panaši į Dievą, siela atsisakys bet kokio troškimo. Plg. Grigalius Nysietis, *Dialogus de anima et resurrectione* 77, in *Patrologia Graeca* 46, 96.

- ³⁹ Anot Grigaliaus, aistra nėra bloga savyje. Ji yra žemiško gyvenimo duotybė, kurią reikia malšinti protu ir valia. Plg. J. Daniélou, *Platonisme et théologie mystique. Doctrine spirituelle de Saint Grégoire de Nysse*. Paris: Aubier, 1944, p. 67–83.
- ⁴⁰ Plg. Aristotelis, *Apie sielą* I, I, 403a. Aristotelis, *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1990, p. 325–326.
- ⁴¹ Pagal Klemensą Aleksandrietį, *Stromatas* IV, VI, 39, 1, evangelinių palaiminimų seka atlieka progresyvių „sielos lavinimo“ vaidmenį. Žr. Clément d'Alexandrie, *Les Stromates. Stromate IV*, éd. A. Van Den Hoek, C. Mondésert, *Sources chrétiennes* 463. Paris: Les Éditions du Cerf, 2001, p. 116–117.
- ⁴² Kaip įprasta, Grigalius *Homiliją* baigia remdamasis 1 Pt 4, 11 ir Apr 1, 6.

Iš senosios graikų kalbos vertė
mgr. *Virginija Dičiūtė*,

Lietuvos edukologijos universitetas

Įvadą, biblines nuorodas ir komentarus parengė
doc. dr. Saulius Rumšas OP,
Lietuvos edukologijos universitetas

Versta iš *Gregorii Nysseni Opera* vol. 7, pars 2:
De oratione dominica. De Beatitudinibus,
ed. J. F. Callahan, Leiden: Brill, 1992, p. 77–98.